

*Спеціалізованій вченій раді
ДФ 35.051.144
у Львівському національному
університеті імені Івана Франка*

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидата економічних наук,
доцента Кочуми Інни Юріївни
на дисертаційну роботу **Поліщука Вадима Дмитровича**
«Детінізація зайнятості як чинник забезпечення соціальної безпеки»,
подану для здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
за спеціальністю 051 «Економіка»

Актуальність обраної теми та її зв'язок з науковими програмами

В умовах війни російської федерації проти України, а особливо після її повномасштабного вторгнення, цілий ряд соціально-економічних проблем набули екзистенційного характеру. Однією з таких проблем, є посилення тінізації української економіки та зростання тіньової зайнятості. Коли наша країна, втративши суттєву частину свого ресурсного потенціалу, відчуває безпрецедентне падіння виробництва і доходів, гострий дефіцит фінансових ресурсів, необхідних зокрема для фінансування сектору оборони, ліквідацію наслідків збройних атак та соціальну підтримку, тіньова зайнятість призводить до ще більшого недоотримання бюджетом доходів та зростання його витрат. Це загрожує зниженням обороноздатності України, поглибленням бідності значної частини населення, подальшим його відтоком за межі країни, зростанням соціальної напруги в українському суспільстві, що, в умовах війни, може призвести до соціального вибуху, втрати державності і суверенітету. З іншого боку, значні обсяги тіньової економіки та тіньової зайнятості є для наших західних партнерів маркером корумпованості українського суспільства, що породжує сумніви у доцільності надання Україні фінансової та воєнної допомоги та є додатковим аргументом для політиків, що лобіюють її зменшення чи припинення.

Зростання тіньової зайнятості в умовах війни прогнозовано стане значною перешкодою для повоєнного відродження країни. Українська держава може зіткнутись з браком фінансів для виконання своїх функцій, у тому числі, соціальної. Навряд чи можна очікувати значні іноземні інвестиції, розраховувати

на швидке повоєнне відновлення та розвиток економіки, зростання доходів, повернення українських громадян з-за кордону. Навпаки, продовження негативних тенденцій в сфері зайнятості та соціальної безпеки може призвести до соціально-економічної і демографічної катастрофи в майбутньому. Тому проблеми детінізації зайнятості та підвищення рівня соціальної безпеки вимагають особливої уваги з боку держави, а їх дослідження та пошук шляхів вирішення набуває зараз особливого значення, що й зумовлює актуальність теми дисертаційної роботи.

Дисертація виконана відповідно до комплексного плану науково-дослідних робіт Львівського національного університету імені Івана Франка, в межах розробки комплексної держбюджетної науково-дослідної теми «Соціальні виклики в умовах економічної турбулентності» (Державний реєстраційний номер 0123U102138).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій

Наукові положення, методичні підходи та рекомендації, що пропонуються у дисертаційній роботі, характеризуються значною теоретичною і практичною цінністю та є достатньою мірою аргументованими та обґрунтованими. Вони ґрунтуються на опрацюванні значного масиву наукових розробок вітчизняних та зарубіжних дослідників, законодавчих і нормативно-правових актів Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України тощо, офіційних матеріалів та документів міжнародних організацій щодо зайнятості та соціальної безпеки, результатів експертних досліджень.

Дисертаційна робота готувалась з використанням сучасної методології наукових досліджень, зокрема системного, логічного методу, методів аналізу і синтезу, методу контент-аналізу, класифікаційно-аналітичного методу, методу порівняльного аналізу, методу діагностичної оцінки, економіко-математичних методів системно-структурного аналізу, методів нечіткої логіки, статистично-аналітичного методу, методу соціологічного опитування, методу моделювання, методу рейтингової оцінки, діалектичного методу тощо.

Структура дисертаційної роботи є логічною, характеризується комплексним підходом до вирішення поставлених завдань, відповідає меті дослідження. Достовірність і обґрунтованість одержаних результатів підтверджується публікацією результатів досліджень у наукових фахових виданнях, впровадженням конкретних рекомендацій у практику, а також апробацією та позитивною оцінкою одержаних результатів на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Новизна наукових положень і отриманих результатів

Наукова новизна одержаних результатів полягає у системному розв'язанні науково-прикладного завдання: узагальнення теоретичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо зниження рівня тіньової зайнятості шляхом впровадження ефективних державних заходів для забезпечення соціальної безпеки за сучасних умов.

Найважливішими науковими результатами дисертаційного дослідження, які характеризуються науковою новизною можна вважати наступні:

- вперше розроблено модель взаємозв'язку процесу детінізації зайнятості та формування соціальної безпеки суспільства, яка передбачає глибоку оцінку поточної соціально-економічної ситуації у сфері тіньової зайнятості, дозволяє здійснити прогноз рівня соціальної безпеки на основі аналізу конкретних детінізаційних заходів;

- удосконалено понятійно-категоріальний апарат, зокрема введені нові трактування понять «детінізація зайнятості» та «соціальна безпека», що дозволяє більш глибоко розуміти суть даних економічних категорій;

- удосконалено схему побудови механізму детінізації зайнятості, що містить комплекс взаємопов'язаних та взаємодіючих передумов, заходів, важелів і засобів організаційного та економічного характеру, методи державного управління та прийняття управлінських рішень, етапи регулювання зайнятості з боку державних інститутів і суспільства в напрямку її детінізації;

- розвинуто теоретичні підходи, що визначають шляхи протидії формуванню тіньової зайнятості у нових економічних реаліях за такими напрямками: боротьба з корупцією, підвищення ефективності фіскальної політики, подолання наслідків пандемії COVID-19, трансформація ринку праці в умовах війни;

- розвинуто комплексну систему заходів щодо мінімізації та запобігання соціально-економічним загрозам соціальній безпеці, що є елементом механізму пошуку резервів державного регулювання складових соціальної безпеки.

Достовірність результатів, повнота відображення висновків і пропозицій дисертації в опублікованих автором роботах

За результатами дослідження опубліковано 10 наукових праць, загальним обсягом 5,6 ум.-др. арк., з них особисто автору належить 4,8 ум.-др. арк., у тому числі у 2-х статтях у наукових фахових виданнях (із них 1 – у співавторстві), 1 статті - у науковому періодичному виданні, яке включено до міжнародної наукометричної бази Web of Science (у співавторстві), 1 стаття в

інших виданнях, 6 публікацій за матеріалами науково-практичних конференцій.

Всі публікації підтверджують вагомий науковий доробок автора, повною мірою відображають представлені у роботі елементи наукової новизни, її основні теоретичні, методичні та практичні положення.

Обсяг, кількість і якість друківаних праць відповідають вимогам, що містяться в «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої заради закладу вищого освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 року № 44, що надає авторові право публічного захисту дисертації.

Практичне значення результатів дослідження

У дисертації Поліщуком Вадимом Дмитровичем запропоновано вирішення практичного завдання щодо основних напрямів діяльності державних органів управління з детінізації зайнятості. Практичне значення для державних органів фінансово-бюджетного контролю мають запропонована в дисертації система детермінант та індикаторів тіньової зайнятості населення та заходи протидії негативним явищам у системі державної фіскальної політики (довідка про впровадження результатів дисертаційної роботи №15/122 від 26.10.2023). У практику діяльності Києво-Святошинського районного центру зайнятості впроваджено запропоновану автором методику аналізу ефективності діяльності державних органів з детінізації зайнятості на основі використання дворівневого рейтингу, сформованого шляхом опитування, а також розроблені практичні рекомендації щодо детінізації зайнятості в Україні (довідка про впровадження результатів дисертаційної роботи № 85/02/01-14 від 02.02.2023 р.).

Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертація має традиційну структуру: анотацію, зміст, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел, додатки. Робота виконана в науковому стилі, її зміст викладено в чіткій логічній послідовності. Оформлення дисертації відповідає вимогам Наказу МОН України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертацій» від 12.01.2017 № 40 зі змінами від 31.05.2019 р.

Дотримання правил академічної доброчесності

У дисертації Поліщука В.Д. порушень академічної доброчесності не виявлено. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Оцінюючи позитивно роботу Поліщука В.Д., необхідно відмітити, що вона не позбавлена деяких зауважень. Тому вважаємо за необхідне вказати на деякі недоліки та дискусійні положення.

1. На рис. 2,5 (С. 104) в дисертації автором пропонуються «шляхи протидії формуванню тіньової зайнятості у нових економічних реаліях». При цьому окремо виділяються основні зовнішні несприятливі чинники. Однак більш детального роз'яснення, на нашу думку, потребує пункт «протидія проявам впливу на зайнятість різних чинників», які, як показано в схемі, є похідними від інструментів, засобів, методів, стратегії, концепції, наукових принципів, організаційних механізмів. Однак в чому останні полягають в тексті підрозділу не роз'яснюється, тому, на нашу думку, потребують деталізації на захисті.

2. В підрозділі 2.3. автор визначає резерви держаного регулювання складових соціальної безпеки. Серед них, зокрема, пропонується: підтримка домашніх господарств, підтримання належного рівня їх доходів, протидія бідності, регулюючі заходи держави зі зниження рівня захворюваності, зменшення зарплат «в конверті», покращення функціонування пенсійної системи країни тощо (С. 123-131). Однак, варто зазначити, що рекомендації носять доволі загальний характер, заходи держави з реалізації зазначених завдань в роботі не конкретизуються.

3. На рис. 2.6. (С. 135) дисертації зображено запропонований автором механізм активізації резервів складових соціальної безпеки на державному рівні, який містить організаційно-економічні, управлінські і правові заходи з мінімізації та запобігання соціальним та соціально-економічним загрозам безпеці у державі. Однак в тексті дисертації відсутня деталізація та пояснення взаємозв'язків, що відображені в схемі, між його елементами та місце держави в функціонуванні даного механізму.

4. Автор для дослідження ефективності напрямів діяльності державних органів з детінізації зайнятості провів соціологічне опитування за допомогою електронних анкет (додатки Е-Ж). В ньому взяли участь наймані працівники, самозайняті, керівники підприємств, безробітні тощо. Однак, слід зазначити, що формулювання деяких пропозицій, дієвість яких мали оцінити респонденти, в

аспекті їх ролі в детінізації зайнятості, вимагає певної попередньої теоретичної підготовки в цих питаннях, щоб зрозуміти їх зміст та адекватно визначити їх значення. Одночасно, з додатків Е, Є, Ж незрозуміло: чи містила анкета текст з відповідним поясненням?

Слід зазначити, що висловлені зауваження носять здебільшого рекомендаційний характер і не применшують як науково-теоретичної так і практичної значущості дисертаційної роботи Поліщука Вадима Дмитровича. Їх слід розглядати як побажання щодо напрямів подальших наукових досліджень.

Висновок про відповідність дисертації вимогам Міністерства освіти і науки України

Дисертаційна робота Поліщука Вадима Дмитровича на тему: «Детінізація зайнятості як чинник забезпечення соціальної безпеки» за своїм змістом і структурою є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею, що характеризується комплексністю підходів і самостійністю виконання та повною мірою відображає особистий науковий внесок здобувача.

Викладені в ній результати проведених здобувачем досліджень мають важливе значення для розвитку економічної науки й практики, зокрема щодо комплексного дослідження теоретико-методичних засад і розробки практичних рекомендацій щодо детінізації зайнятості як чинника забезпечення соціальної безпеки України в умовах сучасних викликів. Поставлену в дисертації мету досягнуто, а визначені завдання вирішено.

Отримані здобувачем результати і запропоновані нові рішення, рекомендації й висновки є достовірними та всебічно обґрунтованими. Дисертація виконана на високому фаховому рівні, її зміст відповідає обраній темі дослідження та профілю спеціальності 051 «Економіка».

Опубліковані Поліщуком В. Д. наукові праці та анотація повністю відображають зміст цього наукового дослідження, головні результати дисертаційної роботи, її наукову новизну та практичне значення.

За рівнем наукової новизни, теоретичним і практичним значенням отриманих результатів, структурою, мовою та стилем викладення матеріалу дисертація Поліщука Вадима Дмитровича відповідає вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами та доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), та вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про

присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (із змінами від 21 березня 2022 року №341).

Таким чином, треба зробити висновок про те, що дисертація «Детінізація зайнятості як чинник забезпечення соціальної безпеки» відповідає встановленим вимогам, а її автор – Поліщук Вадим Дмитрович, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» (галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»).

Офіційний опонент:

кандидат економічних наук, доцент
кафедри туризму і готельно-ресторанної справи
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького, доцент

І.Ю. Кочума